

вмотивованість кожного її співробітника для високопродуктивної й продуктивної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з проведеного дослідження можна зробити висновок, що якісні показники кількості державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування характеризують сучасний стан управлінської діяльності в регіоні.

Завдяки проведеному аналізу виявлено, що загалом усі показники за останні п'ять років (з 2009 р. по 2013 р.) покращилися. Так, у 2013 році збільшилась питома вага цих категорій за такими показниками:

– повну вищу освіту мають 94% державних службовців та 82,5% посадових осіб місцевого самоврядування;

– підвищили кваліфікацію 14,2% державних службовців і 18,6% посадових осіб місцевого самоврядування;

– 26,3% державних службовців мають стаж роботи від 15 до 25 років, 27,4% осіб місцевого самоврядування мають стаж роботи від 5 до 10 років.

Окрім того, встановлено, що працівники цього виду економічної діяльності достатньо мотивовані на прийняття ефективних управлінських рішень, оскільки їх середньомісячна заробітна плата знаходиться на високому рівні.

Однак виявлено високий рівень вибуття кадрів серед державних службовців – 16,5% і посадових осіб місцевого самоврядування – 11,4%, що може бути пов'язано як з об'єктивними, так і з суб'єктивними причинами. Саме тому метою подальших досліджень має стати детальний аналіз причин високого рівня вибуття кадрів з державної служби й органів місцевого самоврядування та висунення пропозицій щодо зменшення його зменшення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Спицина Н.С. Проблеми та напрямки раціоналізації моделі державного управління на рівні району / Н.С. Спицина // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами. – 2011. – Т. XII. – Вип. 187, серія «Державне управління». – С. 149–153.
2. Бойко Т.Ю. Особливості структури та функціонування організаційно-економічного механізму регулювання управлінської діяльності регіонального підприємницького кластеру / Т.Ю. Бойко // Экономика и управление. – 2010. – № 3–4. – С. 109–114.
3. Малахай Г.А. Методика оцінки стану управлінської діяльності в фермерських (селянських) господарствах / Г.А. Малахай. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14.NTP_2007/Economics/21846.doc.htm.
4. Полінський О.М. Оцінка ефективності управлінських рішень / О.М. Полінський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_NPM_2008/Economics/34398.doc.htm.
5. Статистичний збірник «Праця України у 2009 році» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2010. – 341 с.
6. Статистичний збірник «Праця України у 2010 році» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2011. – 325 с.
7. Статистичний збірник «Праця України у 2011 році» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2012. – 323 с.
8. Статистичний збірник «Праця України у 2012 році» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2013. – 322 с.
9. Статистичний збірник «Праця України у 2013 році» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2014. – 336 с.
10. Статистичний бюлетень «Кількість державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування на 31 грудня 2013 року» / Відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2014. – 46 с.
11. Закон України «Про державну службу» від 28.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
12. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 17.08.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 33. – Ст. 175.
13. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року // Офіційний сайт Головного управління статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_ek_p/Zp_ek_p_u/arh_zpp_u.htm.

УДК 351.863:378

Волошин В.В.

*кандидат економічних наук, директор
Регіонального філіалу*

Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові

Дацко О.І.

кандидат економічних наук, докторант

Національного інституту стратегічних досліджень

Шехлович А.М.

аспірант

Національного інституту стратегічних досліджень

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті окреслено загрози економічній безпеці України, які формуються в системі вищої освіти. Проаналізовано тенденції та індикатори діяльності ВНЗ України. За результатами соціологічного дослідження виявлено чинники низького рівня конкурентоспроможності вітчизняних ВНЗ. Обґрунтована необхідність зміни стратегічного бачення розвитку ВНЗ для посилення їх конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, освіта, ВНЗ, конкурентоспроможність, забезпечення, чинники.

Волошин В.В., Дацко О.І., Шехлович А.М. ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье описаны угрозы экономической безопасности Украины, которые формируются в системе высшего образования. Проанализированы тенденции и индикаторы деятельности вузов Украины. По результатам социологического исследования выявлены факторы низкого уровня конкурентоспособности отечественных вузов. Обоснована необходимость изменения

стратегического видения развития вузов для усиления их конкурентоспособности в контексте обеспечения экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, образование, вуз, конкурентоспособность, обеспечение, факторы.

Voloshyn V.V., Datsko O.I., Shehlovych A.M. INCREASING OF HIGHER EDUCATION COMPETITIVENESS AS A FACTOR OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE STRENGTHENING

This article outlines the threats to the economic security of Ukraine, which are formed in higher education sector. The trends and indicators of universities in Ukraine are analysed. According to an opinion survey revealed factors low competitiveness of Ukrainian universities. The necessity of changing the strategic vision of the university development to enhance their competitiveness in the context of economic security of Ukraine are proposed.

Keywords: economic security, education, university, competitiveness, supplement factors.

Постановка проблеми. Вища освіта для кожної розвиненої держави на сьогодні є стратегічним сегментом розвитку економіки як з огляду на перспективи капіталізації потенціалу самих ВНЗ, так і як середовище розвитку творчого і, відповідно, формування якісного трудових ресурсного потенціалу держави. За останні десятиліття спостерігаємо значну кількість проблем, пов'язаних з деструктивним реформуванням системи вищої освіти, які негативно позначаються на рівні конкурентоспроможності системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень. Прогрес в освіті гарантує не лише ефективний розвиток і капіталізацію інтелектуальних ресурсів, а є і вагомим чинником інноваційного розвитку, забезпечення конкурентних переваг на внутрішньому та глобальному ринках освітніх послуг окремих ВНЗ, регіонів і держави. І. Зарубінська констатує, що вища освіта на сьогодні п'ята за обсягом у грошовому обсязі стаття експорту американської економіки, яка за окремі роки перевищує обсяг надходжень від експорту зброї [1]. Крім цього, система освіти сприяє капіталізації основної конкурентної переваги ХХІ століття – творчого потенціалу [2], для чого державою формується та забезпечується відповідний доступ і розвиток творчих здібностей людини через систему освіти.

Ще у 1935 р. Л. Кінні наголошував на тісному взаємозв'язку між розвитком освіти й забезпеченням економічної безпеки [3]. У 1984 р. у США прийнято «Закон про роль освіти для економічної безпеки» [4]. За останні роки у провідних країнах зроблено багато кроків для розвитку наукового та методологічного базису урахування ролі освіти в системі забезпечення економічної безпеки.

Національною парадигмою сталого розвитку України визначено, що розвиток освіти є важливою передумовою сталого розвитку [5]. Утім системних кроків щодо активізації освітнього потенціалу держави, а також формування належних передумов у освітній сфері для гарантування належного рівня економічної безпеки України досі не зроблено. З огляду на заплановані в державі реформи, введення в дію нової редакції Закону України про вищу освіту, на сьогодні необхідним є зміна підходів до забезпечення конкурентоспроможності послуг вищої освіти з урахуванням критеріїв економічної безпеки.

Тому метою статті є визначити пріоритетні напрями розвитку системи вищої освіти в контексті зміцнення економічної безпеки України.

Завдання статті є такі: проаналізувати загрози економічній безпеці України, пов'язані з трансформацією та специфікою розвитку ринку послуг у сфері вищої освіти; визначити чинники конкурентних переваг окремих ВНЗ на внутрішньому й системі ВНЗ України на глобальному ринку освітніх послуг; окреслити пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності окремих ВНЗ і системи вищої

освіти України для зміцнення економічної безпеки держави.

Національною доктриною розвитку освіти гарантовано дотримання критеріїв економічної безпеки, пов'язаних з функціонуванням системи вищої освіти, зокрема задекларовано рівний доступ до здобуття освіти, конкурентоспроможність української освітньої сфери в європейському та світовому освітньому просторі, захищеність і мобільність населення України на ринку праці, високий рівень життя завдяки випереджальному розвитку освіти [6].

Однак на сьогодні можемо констатувати посилення загроз економічній безпеці України, пов'язаних з різким зниженням рівня конкурентоспроможності вищої освіти в глобальному просторі, недостатньою прозорістю й ефективною системою рівного доступу, захищеності та мобільності населення, недієвими стимулами, а також обмеженнями ВНЗ щодо розвитку їх матеріально-технічного, кадрового забезпечення тощо.

Так, Т. Фініков зазначає, що загрозою для системи освіти України впродовж останніх років була декларативність багатьох стратегічних завдань і відсутність дієвих правових, організаційно-економічних, методичних механізмів їх реалізації [7]. М. Білозерова пише, що причиною такого стану стали, з одного боку, інертність управлінських механізмів, з іншого – консерватизм суспільного мислення, що виявляється в опорі суспільства змінам і нововведенням, у яких подекуди вбачається надуманість, а то й абсолютна недоцільність [8].

Можемо констатувати, що на сьогодні в Україні сформувалися істотні загрози економічній безпеці, які зумовлені зниженням якості та конкурентоспроможності системи вищої освіти; невідповідністю змісту та якості підготовки у ВНЗ потребам ринку праці й сучасним критеріям інноваційного розвитку; недосконалістю конкурентного середовища на ринку освітніх послуг; недиверсифікованістю ресурсного забезпечення навчальних закладів і несправедливим розподілом державних та комунальних ресурсів для розвитку вищої освіти; диспропорціями кадрового забезпечення розвитку освіти, зокрема недостатньо розвиненою системою забезпечення розвитку й вимиванням творчого потенціалу держави через освітні проекти; незабезпеченням рівного доступу до освітніх послуг вищої школи всіх верств населення України.

Негативні тенденції, пов'язані з диспропорціями розвитку ринку послуг вищої освіти в Україні, сформувалися через недосконале адміністрування вищої освіти України, про що вказує стабільне зниження позиції України за індикатором якості вищої освіти Глобального звіту з конкурентоспроможності держав (рис. 1).

Констатуємо, що за останні 5 років у рейтингу якості підготовки фахівців у системі вищої освіти Україна опустилася на 30 позицій (з 49 до 79 міс-

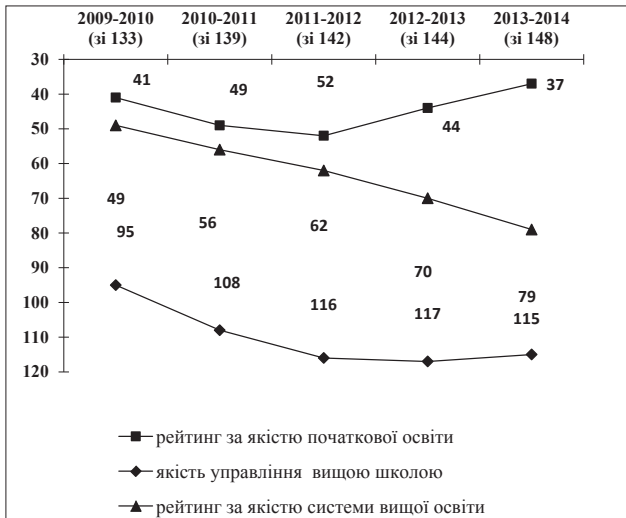

Рис. 1. Динаміка субіндексів (показників розвитку початкової та вищої освіти) глобальної конкурентоспроможності України за 2009–2014 рр.

Складено за: [9]

ця), що засвідчує неефективність і навіть деструктивність реалізовуваної за останні роки державної політики розвитку вищої освіти держави. Важливою проблемою сучасної системи вищої освіти України є катастрофічне зниження її конкурентоспроможності у глобальному просторі, що є наслідком несформованості конкурентного середовища та відсутності об'єктивних індикаторів оцінки якості освіти. Істотно вплинуло на зниження рівня конкурентоспроможності системи вищої освіти України в глобальному просторі недосконале кадрове забезпечення системи вищої освіти, зокрема системи управління: за цим показником Україна опустилася з 2009 р. на 20 позицій і посідає 115 місце серед 144 країн.

Вважаємо, що загрози економічній безпеці України у сфері освіти на сьогодні формують багато чин-

ників, утім основними з них є такі: надмірна пропозиція на ринку послуг вищої освіти; непрозорість конкуренції та нерівномірний доступ до ресурсів ВНЗ; недостатньо висока якість надаваних послуг; відокремленість і невідповідність змісту навчання потребам ринку; недостатньо якісне кадрове забезпечення; надмірне нормування змісту освіти.

Фактично в Україні сформувався ринок покупця на ринку послуг вищої освіти. Констатуємо, що стабільне зростання кількості ВНЗ III–IV рівнів акредитації за останні роки, яке, однак, не сприяло становленню ринку освітніх послуг з чесною конкуренцією. І пропозиція вже понад десятиліття значно перевищує попит, що характеризується надмірно розгалуженою мережею ВНЗ III–IV рівнів акредитації, попри різке скорочення кількості ВНЗ I–II рівнів акредитації (табл. 1).

Незважаючи на зусилля Міністерства освіти і науки України, можемо констатувати збереження надмірної кількості ВНЗ і зростання частки ВНЗ III–IV рівнів акредитації, станом на 2013/14 навчальний рік загальна кількість ВНЗ в Україні становила 803. Причому, якщо мережа ВНЗ I–II рівнів акредитації скоротилася, порівняно з 1991 р. на третину, зі скорочення кількості студентів більше, ніж у два рази, натомість кількість ВНЗ III–IV рівнів акредитації та кількість студентів в них зросла приблизно удвічі.

Попри надмірну кількість ВНЗ в Україні, наголошено на зростанні ліцензованого обсягу підготовки фахівців різних напрямів і спеціальностей. Так, під час вступної кампанії 2013/2014 навчального року констатуємо, що, за даними Міністерства освіти і науки, ліцензійний обсяг підготовки фахівців за усіма напрямками і спеціальностями в Україні становив 2348,3 тис. осіб, що у 1,5 раза перевищує кількість прийнятих заяв на вступ (табл. 3).

Зазначимо, що фактична кількість вступників є більшою, ніж удвічі нижча, від зареєстрованих заяв, зважаючи на можливість абітурієнтів подавати документи одразу в кілька ВНЗ. У зв'язку із не покрит-

Таблиця 2

Динаміка розвитку мережі ВНЗ в Україні за 1991/1992–2011/2012 н. р. (на початок навчального року)

Навчальні роки	Кількість закладів, одиниць						Кількість студентів у закладах, тис.					
	I-II рівнів акредитації	Темп росту, % . порівняно з		III-IV рівнів акредитації	Темп росту, % . порівняно з		I-II рівнів акредитації	Темп росту, % . порівняно з		III-IV рівнів акредитації	Темп росту, % . порівняно з	
		попереднім роком	1991 р.		попереднім роком	1991 р.		попереднім роком	1991 р.		попереднім роком	1991 р.
1990/91	742	-	-	149	-	-	757	-	-	881,3	-	-
1995/96	782	100,5**	105,4	255	109,9**	171,1	617,7	95,8**	81,6	922,8	103,9**	104,7
2000/01	664	100,9	89,5	315	100,6	211,4	528	104,8	69,7	1402,9	109,1	159,2
2001/02	665	100,2	89,6	318	101,0	213,4	561,3	106,3	74,1	1548	110,3	175,6
2002/03	667	100,3	89,9	330	103,8	221,5	582,9	103,8	77,0	1686,9	109,0	191,4
2003/04	670	100,4	90,3	339	102,7	227,5	592,9	101,7	78,3	1843,8	109,3	209,2
2004/05	619	92,4	83,4	347	102,4	232,9	548,5	92,5	72,5	2026,7	109,9	230,0
2005/06	606	97,9	81,7	345	99,4	231,5	505,3	92,1	66,8	2203,8	108,7	250,1
2006/07	570	94,1	76,8	350	101,4	234,9	468	92,6	61,8	2318,6	105,2	263,1
2007/08	553	97,0	74,5	351	100,3	235,6	441,3	94,3	58,3	2372,5	102,3	269,2
2008/09	528	95,5	71,2	353	100,6	236,9	399,3	90,5	52,7	2364,5	99,7	268,3
2009/10	511	96,8	68,9	350	99,2	234,9	354,2	88,7	46,8	2245,2	95,0	254,8
2010/11	505	98,8	68,1	349	99,7	234,2	361,5	102,1	47,8	2129,8	94,9	241,7
2011/12	501	99,2	67,5	345	98,9	231,5	356,8	98,7	47,1	1954,8	91,8	221,8
2012/13	489	97,6	65,9	334	96,8	224,2	345,2	96,7	45,6	1824,9	93,4	207,1
2013/14	478	97,8	64,4	325	97,3	218,1	329	95,3	43,5	1723,7	94,5	195,6

Складено за даними: [10]

Таблиця 3

Показники ліцензованого обсягу й конкурсу у ВНЗ України за 2012–2014 рр.

Показники	Роки	Всього	Мол. спец.	Бакалавр	Спеціаліст	Магістр
Ліцензований обсяг:	2012	2373790	431867	1229397	536794	174722
	2013	2476913	423069	1320424	539066	194354
	2014	2348282	397983	1262555	487290	200454
Бюджетних місць:	2012	351869	105016	134782	71941	40119
	2013	332191	102928	126201	63176	39886
	2014	312791	96148	116592	58628	41423
Подано заяв	2012	2058987	318508	1325211	283589	130618
	2013	2195456	358098	1423390	251206	162762
	2014	2106608	326899	1382129	223262	174318
Допущено до конкурсу	2012	1614352	207753	1043564	250474	111725
	2013	1718841	222698	1144030	217122	134991
	2014	1661035	216612	1118036	186997	139390
Загальний конкурс, заяв на місце:	2012	0,68	0,48	0,85	0,47	0,64
	2013	0,69	0,53	0,87	0,4	0,69
	2014	0,71	0,54	0,89	0,38	0,70
Конкурс на бюджетні місця, заяв на місце:	2012	4,59	1,98	7,74	3,48	2,78
	2013	5,17	2,16	9,07	3,44	3,38
	2014	5,31	2,25	9,59	3,19	3,37

Складено за даними: [11]

тям бюджетного замовлення, термін зарахування на цю форму навчання для окремих ВНЗ Міністерство освіти і науки продовжило у 2012, 2013, 2014 рр. Загальний конкурс на одне ліцензоване місце не перевищує 0,71 (реально $\approx 0,3-0,4$), що свідчить про надмірний потенціал системи освіти з підготовки фахівців, який на сьогодні незатребуваний, а відповідно, низький рівень конкуренції на ринку послуг вищої освіти України між ВНЗ, де пропозиція значно перевищує попит, і констатуємо формування ринку споживача освітніх послуг. Значною мірою така тенденція пояснюється тим, що вступники останніх років народжені в період, так званої, «демографічної ями» 90-х років (рис. 2).

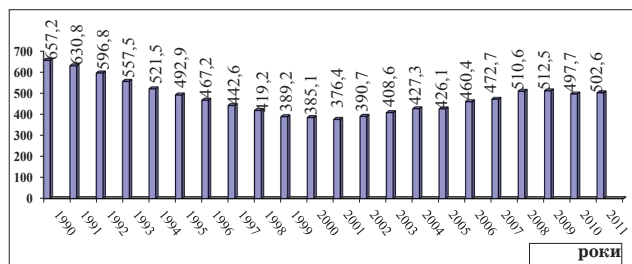

Рис. 2. Динаміка народжуваності в Україні за 1990–2011 рр., тис. осіб

Складено за: [12]

За наведеними даними можемо також констатувати, що зменшення кількості вступників спостерігатиметься й надалі і досягне мінімуму у 2017/2018 навчальному році. Також засвідчимо диспропорцію співвідношення кількості студентів до кількості ВНЗ (рис. 3).

Якщо для ВНЗ III–IV рівнів акредитації таке співвідношення в поточному навчальному році становить у середньому 5,3 тис. студентів на один ВНЗ, то для ВНЗ I–II рівнів акредитації кількість студентів становила в середньому 0,67 тис. студентів на один ВНЗ. Також засвідчимо стабільне зменшення кількості студентів у вітчизняних ВНЗ упродовж останніх семи років, що пов'язано як зі скороченням кількості населення відповідного віку, так і різким

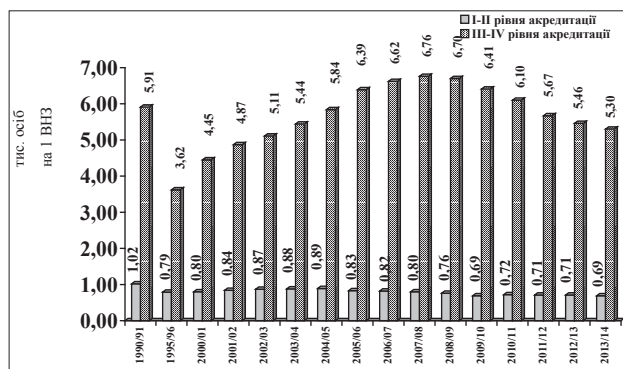

Рис. 3. Середня кількість студентів, яка припадає на один ВНЗ України за 1991–2014 рр., тис. осіб.

Складено за: [10]

зростанням та привабливими умовами навчання для багатьох українських абітурієнтів за кордоном.

Також деструктивним для розвитку вищої освіти України є значне зниження кількості практичних науковців у системі ВНЗ, натомість різко зросла кількість кадрів вищої кваліфікації: кандидатів і докторів наук (відповідно, 2,7 та 2,3% щорічно). Як засвідчують результати досліджень [13], основною мотивацією для здобуття вчених ступенів є не стільки бажання здійснювати наукові дослідження, скільки необхідність підтвердження відповідної кваліфікації у професійній діяльності. Утім більшість викладачів, які на сьогодні працюють у системі вищої освіти, не мають практичного досвіду роботи у сфері, освітні послуги з діяльності якої надають. Відповідно, існує величезна прірва між реальними потребами ринку праці й тим, що викладають у вітчизняних ВНЗ. Причому для вітчизняної економіки є парадоксальною ситуація, коли особи, що не мають достатньо рівня знань і вмінь, інституціоналізують їх у вигляді відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів чи ступенів. Відповідно, непоодинокими є випадки, коли освітню, експертну діяльність здійснюють особи без належного практичного досвіду роботи, природних здібностей. Крім цього, істотною загрозою є низка інших інституційних пасток, які на

сьогодні формують системні ризики для ефективного функціонування вітчизняної системи освіти: невмотивованість працівників сфери освіти через низький рівень зарплат, корупція, невідповідність інституціоналізованих знань і вмій реальним, непрозорість і неефективність системи інформаційно-матеріального забезпечення ВНЗ тощо.

Можемо засвідчити, що значна частка абітурієнтів в умовах тотального безробіття переважно прагне отримати можливість стипендіального забезпечення, а також диплому про кваліфікацію. Однак більшість студентів не прагнуть отримати реальні знання.

Як зазначено в наших попередніх дослідженнях, бюджетне фінансування освіти є одним із стратегічних чинників формування конкурентного середовища [14]. Утім нерівний доступ до коштів на розвиток освіти державних і приватних ВНЗ, наявність системи державного замовлення, яка надає кошти на навчання ВНЗ, а не студентам, зумовлювала істотні диспропорції розвитку системи освіти.

Також упродовж останніх років зростає рівень доступу вітчизняних абітурієнтів до послуг системи вищої освіти зарубіжних країн. За даними ЮНЕСКО, за останні роки щорічно близько 35 тисяч українських студентів їдуть здобувати освіту за кордоном [15]. У 2014 р. лише польські ВНЗ нададуть 550 стипендій для українських студентів [16].

Загострює ситуацію ще й відкритість вітчизняного ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти: крім вітчизняних ВНЗ, тут свої послуги пропонують понад 200 зарубіжних, які відкрили свої філіали в Україні або пропонують різні форми навчання за кордоном. Особливо активно працюють ці ВНЗ у транскордонних регіонах (російські у східних регіонах, європейські – у західних), а також освітні грантові магістерські програми США, Канади, країн ЄС тощо. За 2012 р. в Україні 4,2% потенційних абітурієнтів вихали для навчання до батьків, які там працюють, або за стипендіальними програмами зарубіжних ВНЗ (для Західного регіону України цей показник за 2010–2014 рр., за нашими оцінками, становить близько 7,4% випускників середніх навчальних закладів).

Прийняття нового Закону про освіту [17] має значно сприяти покращенню ситуації, зокрема щодо забезпечення якості освіти, посиленні автономії, участі студентів у врядуванні ВНЗ, доступу до ресурсів, ротатії керівних кадрів, конкурентної системи держзамовлення. Однак найгострішою проблемою для більшості ВНЗ країни в короткостроковій перспективі стане подальше загострення конкуренції, яке зумовить необхідність перегляду їх маркетингової політики.

Вважаємо, що безальтернативним для більшості ВНЗ України на сьогодні та принаймні найближчі 5 років є переформатування маркетингової стратегії на посилення їх конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках. Для формування ефективної стратегії розвитку, яка передбачала б не лише збереження наявних обсягів діяльності, а і їх розширення, має здійснюватися з урахуванням глибокого системного аналізу ринку освітніх послуг, оцінки можливих загроз і слабких сторін, а також урахування потенційних конкурентних переваг та сильних сторін.

Для аналізу передумов формування конкурентних переваг вітчизняними ВНЗ нами проведено опитування абітурієнтів західного регіону України під час вступних кампаній 2012, 2013 та 2014 рр. Всього опитано 1329 осіб. За результатами узагальненої

оцінки за три роки, засвідчимо що в західному регіоні України при вступі до ВНЗ:

1) за останні роки спостерігається тенденція, коли зростає частка абітурієнтів (вступники на рівень бакалавра), для яких не лише батьки, а самі вступники визначають, куди йти вчитися (35,3%), обирають самі, але радяться з батьками (47,4%), обирають лише батьки або інші особи (17,3%);

2) основними мотивами, чому вступники обирають визначений ВНЗ і напрям підготовки, для кожного абітурієнта є принаймні 5 з нижчезазначених (табл. 4):

Таблиця 4
Розподіл думок респондентів щодо їх мотивації вступу до ВНЗ, %

№ з/п	Мотиви	Частка опитаних	
		для бакалаврів	для магістрів
2	престижність майбутньої професії	82,1	57,4
3	імідж ВНЗ	75,4	62,3
1	можливість майбутнього працевлаштування	72,3	84,6
4	наявність держзамовлення	71,7	70,8
5	вартість навчання	64,9	62,5
6	предмети, які вивчатимуться	61,8	62,3
7	якість підготовки (відгуки працевлаштувачів, колишніх випускників)	53,7	76,7
8	матеріально-технічне забезпечення навчального процесу	46,4	47,6
12	можливість продовження навчання у стінах ВНЗ, де планує отримати (отримав) диплом бакалавра (спеціаліста)	43,7	58,3
10	відсутність корупції	37,3	46,6
11	імідж факультету, кафедри, яка здійснює підготовку	32,6	45,3
9	популярність, наукові, творчі здобутки майбутніх викладачів	29,5	28,6
	Усього	671,4	703,0

Складено авторами

Загалом можемо підсумувати, що для більшості абітурієнтів при виборі ВНЗ мають значення переважно суб'єктивні чинники, а не реальні знання й уміння, які вони можуть здобути у процесі навчання. При прийнятті рішення щодо вступу до ВНЗ абітурієнти беруть до уваги близько семи чинників, що засвідчує вмотивованість зробленого вибору.

3) найчастіше основними факторами впливу на думку потенційних абітурієнтів та їх батьків є такі: думки колишніх випускників або студентів, які ще вчать (64,2%); реклама самих ВНЗ (57,4%); поради членів родини (48,9%); поради друзів (46,8%); думки працевлаштувачів, які працевлаштовують випускників (31,5%); поради викладачів, які приїжджають для промоції ВНЗ (15,2%);

4) більшість опитаних хотіли б вчитися за кордоном на аналогічній спеціальності чи напрямі (73,6%), причому планують під час навчання поїхати вчитися за кордон у межах обмінів 23,7% опитаних.

Моніторинг думок студентів ВНЗ західного регіону, проведений у мережі Інтернет на форумах і сай-

тах, де студенти висловлюють свої ідеї та думки, у тому числі й опитуваннях, які проводять самі ВНЗ на офіційний веб-сторінках, зазначимо, що студенти західного регіону незадоволені, найперше, неякісним кадровим забезпеченням (маються на увазі реальні знання й уміння викладача, а не його вчені звання і ступені) окремих педагогів, необхідністю вивчення дисциплін, які їм не знадобляться у професійній діяльності, низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення, поширенням корупції в окремих навчальних закладах, складністю з працевлаштуванням після закінчення ВНЗ.

Посилення конкурентоспроможності системи вищої освіти базується на підвищенні конкурентоспроможності кожного окремого ВНЗ і формування стратегії розвитку, яка, зокрема, має урахувати таке: 1) в сучасних умовах ВНЗ не може нав'язувати своє бачення розвитку ВНЗ абітурієнтам (чи виходити лише з наявного потенціалу), а змушений пропонувати ті послуги й у тій формі, на які є попит на ринку; 2) надалі орієнтувати свою діяльність на напрями та спеціальності, а також формувати навчальні плани відповідно до потреб ринку праці; 3) щороку проводити моніторинг ринку праці, преференцій майбутніх абітурієнтів і вдосконалювати навчальний процес відповідно до визначених побажань; 4) постійно здійснювати моніторинг думки студентів щодо якості надаваних послуг і в поточній роботі максимально швидко усувати недоліки; 5) дбати про позитивний імідж ВНЗ, факультетів, кафедр, напрямів, спеціальностей не лише в рекламних матеріалах, але насамперед серед діючих студентів; 6) активізувати рекламну діяльність з використанням усіх можливих засобів; 7) визначити унікальні конкурентні переваги, які є перевагою на ринку освітніх послуг, можуть приваблювати потенційних студентів, зокрема сформований імідж на ринку освітніх послуг, унікальні напрями та спеціальності, авторські курси, матеріально-технічна база, диференційований кадровий підбір викладачів тощо.

За результатами проведених досліджень можемо зробити такі висновки:

1. На сьогодні трансформації системи вищої освіти в Україні сформуливали низку загроз для економічної безпеки держави, пов'язані зі зниженням конкурентоспроможності й не реалізацією багатьма ВНЗ свого потенціалу, зменшення реальної ємності ринку послуг вищої освіти з «роздутою» інфраструктурою ВНЗ, надмірними видатками держави на утримання освітніх закладів, обмеженим ресурсним забезпеченням їх розвитку, невідповідністю якості рівня вищої освіти запитам споживачів, а також реальним потребам ринку праці, зниженням рівня доступу до безкоштовної освіти.

2. Необхідним є формування інституційного базису, зокрема прийняття низки нормативно-правових актів, яким буде визначено важливу роль вищої освіти для гарантування економічної безпеки держави, зокрема для її складових «соціальна безпека», «інноваційна безпека», «інтелектуальна безпека», зокрема через забезпечення умов для розвитку творчого потенціалу України, капіталізації економічного потенціалу ВНЗ на ринку послуг вищої освіти, форму-

вання потужного сегмента економіки держави, який формує істотну частку ВВП, забезпечує створення нових робочих місць, сприяє розвитку інновацій.

3. Конкурентоспроможність системи вищої освіти держави базується на конкурентоспроможності окремих ВНЗ, для підвищення якої навчальні заклади мають почати реально між собою конкурувати, виявляти та капіталізувати конкурентні переваги, і завдяки чому забезпечуватиметься зростання конкурентоспроможності не лише на внутрішньому, а й на зовнішніх ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зарубінська І.Б. Особливості навчання іноземних студентів при експорті освітніх послуг / І.Б. Зарубінська // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2013. – № 6(59). – С. 103–114.
2. Дацко О.І. Роль творчого потенціалу у формуванні конкурентних переваг територій за умов обмежених ресурсів / Н.А. Мікула, О.І. Дацко // *Проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств різних форм собственности*: [зб. науч. тр.]. – Донецьк, 2010. – Вып. 3. – Т. 2. – 396 с.
3. Kinney L. B. Education for Economic Security / Lucien B. Kinney // *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – 1935. – Vol. 182, Education for Social Control (Nov.). – P. 30–40.
4. Education for Economic Security Act H.R. 1310 (98th), enacted on August 11, 1984. // CONGRESS BILLS H.R. 1310 (98TH) [Online]. – Available at: <https://www.govtrack.us/congress/bills/98/hr1310>.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. Б.Є. Патона. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
6. Про Національну доктрину розвитку освіти / Указ Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
7. Вхідження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг: [дослідження: аналіт. звіт] / кер. авт. кол. Т.В. Фініков. – К.: Таксон, 2012. – 54 с.
8. Білозерова М.В. Аналіз європейських систем вищої освіти в контексті інтеграції в європейський освітній простір / М.В. Білозерова // *Зовнішня політика та національна безпека*. – 2013. – № 2. – С. 5–14.
9. The Global Competitiveness Report. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
10. Вищі навчальні заклади / Державний комітет статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Вступінфо // Офіційний веб-ресурс вступної кампанії Міністерства освіти і науки України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vstup.info>.
12. Демографічна статистика / Державний комітет статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Почім псевдонауковці? // Львівська газета. – 2014. – 14 серпня.
14. Двігун А.О. Бюджетна політика у сфері вищої освіти як чинник розвитку конкуренції на ринку освітніх послуг України / А.О. Двігун, О.І. Дацко // *Наукові праці НДФІ*. – 2012. – № 3 (60). – С. 15–23.
15. Українські студенти їдуть навчатися до Росії, Німеччини та Польщі // *Дзеркало тижня*. – 2013. – 10 січня.
16. Польща надасть 550 стипендій для навчання українців. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/abroad/higher_school/poland/42725.
17. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 01.07.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.